

Ο σκληρός χειμώνας του 1943 έσπερνε πτώματα στους δρόμους. Η κατεχόμενη Αθήνα πενθούσε κι αγωνιζόταν. Η πείνα και το κρύο θέριζαν. Μη αντέχοντας τον χαμό της γυναίκας του, στα βαθιά γεράματα των 84 χρόνων, ο ως τότε μεγαλύτερος Έλληνας ποιητής του 20ού αιώνα, Κωστής Παλαμάς, πέθανε στις 27 Φεβρουαρίου 1943. Η κατεχόμενη Αθήνα έσφιγγε τα δόντια. Με έκπληξη οι Γερμανοί είδαν την κηδεία να μετατρέπεται σε μαχητική διαδήλωση χιλιάδων Αθηναίων. Η πορεία του ποιητή προς την τελευταία του κατοικία ήταν αντάξια με τη πορεία του στη ζωή. Στον επικήδειο, ο Άγγελος Σικελιανός σχολίασε:

«Σ' αυτό το φέρετρο ακουμπά η Ελλάδα! Ένας λαός...

.....

Ηχήστε οι σάλπιγγες... Καμπάνες βροντερές,

δονήστε σύγκορμη τη χώρα, πέρα ως πέρα.

Βόγκα, Παιάνα! Οι σημαίες οι φοβερές,

στης Λευτεριάς ξεδιπλωθείτε τον αέρα!

Οι κατακτητές δεν τόλμησαν να επέμβουν. Γνώριζαν ότι ο ελληνικός λαός είναι ζυμωμένος

με τον θάνατο. Οι πιο μορφωμένοι, ήξεραν πως κι ο τιμημένος νεκρός, από παιδί, είχε ζυμωθεί με τον θάνατο. Είχε γεννηθεί στην Πάτρα το 1859 και νωρίς έμεινε ορφανός από πατέρα. Σύντομα, έχασε και τη μάνα του. Τον πήραν οι θείοι του στο Μεσολόγγι και τον μεγάλωσαν. Στα 1875, μπήκε στο πανεπιστήμιο κι εγκαταστάθηκε στην Αθήνα. Στα 1886, άρχισε να δημοσιεύει κριτικές, με τις οποίες κήρυξε αμείλικτο αγώνα κατά της ρομαντικής ποίησης, χτυπώντας αλύπητα τους εκφραστές της, Αχιλλέα Παράσχο (1838-1895) και Σπυρίδωνα Βασιλειάδη (1844-1874). Ο ρωμαλέος στίχος του αναγνωρίστηκε αμέσως κι έκανε τη δημοτική γλώσσα, νικηφόρα γλώσσα του λαού. Καθιερώθηκε μέσα στη δεκαετία 1880 - 1890, ενώ το 1891 παρουσίασε και το πεζό του «Ο θάνατος του παλικαριού». Με κουμπάρο τον εκδότη της εφημερίδας «Ακρόπολις» Βλάση Γαβριηλίδη, παντρεύτηκε, στα 1887, τον νεανικό του έρωτα, τη Μεσολογγίτισσα Μαρία Βάλβη. Ο θάνατος δεν ήθελε να τον ξεχάσει. Στα 1898, ένα μόλις χρόνο μετά τον καταστροφικό πόλεμο του '97 με την Τουρκία, έχασε το στερνοπαίδι του, τον Άλκη. Ο λυγμός του έγινε στίχος, ο «Τάφος», ένα χειμαρρώδες ποίημα, μέσα από το οποίο ξεπηδά ο σπαραγμός του πατέρα αλλά κι η απόκρυφη ανθρώπινη λαχτάρα:

«Αφτιαστο κι αστόλιστο

του Χάρου δε σε δίνω.

Στάσου με τ' ανθόνερο

την όψη σου να πλύνω».

Τριάντα χρόνια αργότερα, στα 1929, σχολίαζε: «Τι συντριβή για τον πατέρα! Και μαζί, τι μεταλλείο για την έμπνευση του ποιητή!».

Αγωνίστηκε μ' όλη τη δύναμη της ψυχής του και κατόρθωσε να επιβάλει τη δημοτική σ' όλα τα είδη του γραπτού λόγου. Παλεύοντας για την «εθνική γλώσσα», στα τέλη του ΙΘ' με αρχές του Κ' αιώνα, έγινε το ίνδαλμα της νεολαίας. Δε δίστασε να διακινδυνεύσει και τη φήμη του και τη δουλειά του στο πανεπιστήμιο, στην προσπάθειά του να υποστηρίξει την εθνική και γλωσσική αναγέννηση των Ελλήνων. Η κριτική του έσπαζε κόκαλα. Ο στίχος του συνάρπαζε. Η καταστροφή του '97 έφερε το δυνάμωμα των δύο διαμετρικά αντίθετων κινήματων: Της αναβάπτισης στο αρχαίο μεγαλείο με την επιστροφή στην προγονική γλώσσα, της οποίας μόνη συνέχεια θεωρήθηκε η καθαρεύουσα. Και της αναγέννησης του λαού μέσα από μια εθνική γλώσσα, τη δημοτική. Του πρώτου εμπροσθοφυλακή ήταν οι «γλωσσαμύντορες» καθηγητές του πανεπιστημίου. Του δεύτερου, ο Κωστής Παλαμάς. Η αρχική σύγκρουση ήταν φονική.

Η ήττα του 1897 σάρωσε τους οπαδούς του Δεληγιάννη κι έφερε στην εξουσία παντοδύναμη την κυβέρνηση του Γεωργίου Θεοτόκη (1843-1916). Πήρε τις εκλογές του 1899 ως συνεχιστής της πολιτικής του Χαρίλαου Τρικούπη. Από την αρχή, οι αντίπαλοί του έψαχναν τρόπους να τον ανατρέψουν. Τους προσφέρθηκαν στο πιάτο από μια αγνή πρωτοβουλία της βασίλισσας Όλγας, γυναίκας του Γεωργίου Α'. Στον ελληνοτουρκικό πόλεμο, η βασίλισσα τριγυρούσε τα νοσοκομεία προσπαθώντας να δώσει κουράγιο στους τραυματίες και μοιράζοντάς τους ευαγγέλια. Δεν άργησε να καταλάβει πως τα δώρα της ήταν άχρηστα. Οι νοσηλευόμενοι στρατιώτες δεν μπορούσαν να καταλάβουν, τι λέει.

Με την ενθάρρυνση του μητροπολίτη Αθηνών, Προκοπίου Οικονομιδη, η βασίλισσα ανάθεσε σε πρόσωπα της εμπιστοσύνης της να μεταφράσουν το ευαγγέλιο στη δημοτική. Η Ιερά Σύνοδος αντέδρασε. Η μετάφραση ολοκληρώθηκε. Πριν να τυπωθεί, υποβλήθηκε στην Ιερά Σύνοδο για έγκριση. Απορρίφτηκε ομόφωνα. Η βασίλισσα επέμενε. Υποκινημένοι από τους αρχαίζοντες καθηγητές τους, οι φοιτητές ξεκίνησαν εκστρατεία με στόχο τη δυσφήμιση της μετάφρασης αλλά και της Όλγας. Τον ίδιο καιρό, η προσπάθεια να μεταφραστεί το ευαγγέλιο σε γλώσσα κατανοητή, κατακεραυνώθηκε από τα πατριαρχεία Κωνσταντινούπολης, Αλεξάνδρειας και Ιεροσολύμων. Με διακριτική κυβερνητική παρέμβαση, η βασίλισσα πείσθηκε να παραιτηθεί από το εγχείρημα.

Το όλο ζήτημα πήγαινε να ξεχαστεί, όταν μια μικρή ομάδα δημοτικιστών πέρασε στην αντεπίθεση. Η εφημερίδα «Ακρόπολις» άρχισε να δημοσιεύει σε συνέχειες το ευαγγέλιο σε μετάφραση Αλέξανδρου Πάλλη. Οι καθηγητές κατέβασαν τους φοιτητές στους δρόμους με αίτημα να σταματήσει η δημοσίευση. Φυσικά, η εφημερίδα δεν είχε τέτοιο σκοπό. Άνοιξε τις στήλες της σε διάλογο. Η κατακραυγή στράφηκε εναντίον της κυβέρνησης Θεοτόκη. Όμως,

η κυβέρνηση δεν μπορούσε να ασκήσει λογοκρισία. Οι αντιτρικούπικοί κομματάρχες όξυναν τα πράγματα υποθάλλοντας αντικυβερνητικές διαδηλώσεις με αίτημα να αφοριστούν ο Πάλλης και οι υπεύθυνοι της εφημερίδας. Οι γλωσσαμύντορες φώναζαν εναντίον των «μαλλιαρών» ότι νόθευαν την καθαρότητα της γλώσσας. Προστέθηκαν κι οι θρησκόληπτοι που κατακεραύνωναν τους δημοτικιστές ως ιερόσυλους κι απειλούσαν με τη συντέλεια του κόσμου. Η εφημερίδα συνέχιζε απτόητη τη δημοσίευση της μετάφρασης.

Οι φοιτητές προχώρησαν σε κατάληψη του πανεπιστημίου, ενώ οι τοπικοί κομματάρχες οργάνωσαν «πάνδημον συλλαλητήριο» για τις 8 Νοεμβρίου του 1901. Αντιτρικούπικοί, γλωσσαμύντορες και θρησκόληπτοι ενώθηκαν σε μια περιεργή συμμαχία. Κάποιος φώναξε το σύνθημα να ριχτεί ο πρωθυπουργός στο πυρ το εξώτερον. Αυτό ήταν κάπως δύσκολο. Πιο εύκολο θεωρήθηκε να επιχειρήσουν να τον λιντσάρουν. Τα εξαγριωμένα πλήθη κινήθηκαν απειλητικά. Η αστυνομία χτύπησε ανελέητα. Τα επεισόδια επεκτάθηκαν σε ολόκληρη την πρωτεύουσα. Οι ταραχές ονομάστηκαν «Ευαγγελιακά». Όταν όλα ηρέμησαν, μετρήθηκαν οχτώ νεκροί κι ογδόντα τραυματίες. Ο μητροπολίτης Προκόπιος παραιτήθηκε. Έπεσε και η κυβέρνηση.

Όμως, το ποτάμι δεν μπορούσε να γυρίσει πίσω. Μια ολόκληρη εποχή κλείνεται ανάμεσα στις 5 Σεπτεμβρίου του 1899 (δύο μόλις χρόνια μετά τον πόλεμο του '97) και στη 1 Αυγούστου του 1909. Η πρώτη ημερομηνία είναι αυτή που υπάρχει κάτω από το λυρικό αριστούργημα του Κωστή Παλαμά «Ο δωδεκάλογος του γύφτου». Η δεύτερη σημειώνει το πέρας του επικού αριστουργήματός του «Η φλογέρα του βασιλιά», που έχει έντονα τα εθνικά στοιχεία: Πάνω από 4.000 καλοδουλεμένοι δεκαπεντασύλλαβοι στίχοι. Συμπτωματικά ή όχι, τα δυο ποιήματα σημαδεύουν χρονικά την ελληνική πορεία από την εθνική μείωση ως την εθνική ανάταση της επανάστασης του 1909. Άσχετα, αν το πρώτο δημοσιεύτηκε το 1907 και το δεύτερο το 1910.

Μάταια οι «γλωσσαμύντορες» προσπάθησαν ν' ανακόψουν την πορεία της εθνικής γλώσσας επιστρατεύοντας ακόμα και τους συνήθως πρωτοπόρους φοιτητές. Ελάχιστους μήνες μετά τα «Ευαγγελιακά», στα 1902, ο Φώτης Φωτιάδης κυκλοφόρησε το έργο του «Γλωσσικό ζήτημα». Τον κατακεραύνωσαν. Στα 1903, ανέβηκε η «Ορέστεια» μεταφρασμένη σε απλή γλώσσα. Πριν από την παράσταση, διαβάστηκε το ποίημα του Κωστή Παλαμά «Το χαίρε της τραγωδίας». Οι γλωσσαμύντορες ξεσήκωσαν τους φοιτητές που έκαναν διαδηλώσεις και φώναζαν «Κάτω ο Παλαμάς». Τον ίδιο χρόνο, κυκλοφόρησε το περιοδικό «Ο Νουμάς» του Δημήτρη Ταγκόπουλου, μέσα από τις σελίδες του οποίου ο δημοτικισμός πέρασε στην αντεπίθεση. Στα 1907, ο Μένοξ Φιλήντας άρχισε να δημοσιεύει την εξοντωτική για τους

οπαδούς της καθαρεύουσας «Γραμματική» του. Στα 1908, ο Ελισσαίος Γιαννίδης (ψευδώνυμο του γιατρού Σ. Σταματιάδη) δημοσίευσε το κορυφαίο έργο του «Γλώσσα και ζωή». Στις 14 Αυγούστου του 1909, η επανάσταση στου Γουδή πυροδότησε τα όνειρα των Ελλήνων για εθνική ανάταση.

Οχτώ χρόνια αργότερα, ο Κωστής Παλαμάς έγινε γραμματέας του πανεπιστημίου της Αθήνας (1917), θέση που κράτησε ως το 1929. Είναι ο πρώτος που τιμήθηκε με το αριστείο γραμμάτων και τεχνών. Στα 1926, εκλέχτηκε ακαδημαϊκός και το 1930 έγινε πρόεδρος της Ακαδημίας. Αριστουργήματά του είναι τα έργα «Ίαμβοι και ανάπαιστοι», «Ο δωδεκάλογος του γύφτου», «Η φλογέρα του βασιλιά», «Ο τάφος», «Η ασάλευτη ζωή», «Η Τρισεύγενη» κ. ά.

Στις 27 Φεβρουαρίου του 1943, η κηδεία του ποιητή μετατράπηκε σε πανεθνική διαδήλωση κατά των κατακτητών. Η δημοτική αναγνωρίστηκε επίσημη γλώσσα τους κράτους, μόλις το 1976, με το νόμο 309/76 «περί γενικής εκπαίδευσως», άρθρο 2, που έφερε στη βουλή ο τότε υπουργός Παιδείας και μετέπειτα πρωθυπουργός Γεώργιος Ράλλης.

(Εθνος, 27.2.1997) (τελευταία επεξεργασία, 1.2.2009)